

ZANIKAJĄCE I NIEISTNIEJĄCE
WSIE GMINY ORZYSZ:

Gorzekały i Oszczywik

kiedyś
i teraz

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie

Dwie niewielkie wsie w gminie Orzysz, Gorzekały i Oszczywilki, przez kilkaset lat złączone były wspólną historią. Obecnie jednej z nich od dawna już nie ma, a drugą można uznać za wieś zanikającą, choć w tym roku mija **475 lat** od jej założenia. Dzięki szczęśliwemu zbiegowi okoliczności oraz życzliwości i doskonałej pamięci byłych mieszkańców udało się dotrzeć do materiałów, z których możemy się dowiedzieć, jak te wsie wyglądały w przeszłości, jak wyglądali i czym zajmowali się żyjący tam, a właściwie tu, ludzie.

Two villages in the Orzysz commune, Gorzekały and Oszczywilki, had a common history through the ages. One of them vanished longtime ago, and the second one is disregarded as vanishing, although this year it's **475 years** since it was found. Thanks to the coincidence and long-lasting memory of the former inhabitants, we can see how these villages looked like.

Na pierwszy rzut oka Gorzekały i Oszczywilki wydają się mało atrakcyjne turystycznie, położone na uboczu i zapomniane. Nigdy zresztą nie leżały na ruchliwych szlakach. Nigdy nie było tu urodzajnej ziemi, poza fragmentami w okolicach wsi Oszczywilki, włączonymi niecałe sto lat temu w obszar poligonu. Był natomiast las, z którego zasobów korzystano, prowadząc, tak jak dzieje się to obecnie, normalną gospodarkę leśną. Były łąki, na których pały się zwierzęta, były jeziora, w których łowiono ryby. Był też poligon, który zwiększał swoją powierzchnię, pochłaniając pola i wioskę.

At the first sight Gorzekały and Oszczywilki are not a tourist attraction. Neither of them lies along a busy road. There were no fertile lands, besides the fields taken by the military area hundred years ago. There were forest, meadows and the lakes.

Okolice, choć dziś na to nie wygląda, była kiedyś gęsto zaludniona. W roku 1925 liczba mieszkańców Oszczywilków (razem z obrębem Schlagakrug, dzisiejszym Bemowem Piskim) wynosiła 625 osób (80 budynków w samych Oszczywilkach), a powierzchnia wsi wraz z okolicznymi polami 518 hektarów (1930). Oszczywilki należały administracyjnie do okręgu piskiego. Granica okręgów biegła wzdłuż istniejącej już wtedy drogi asfaltowej z Bemowa Piskiego do Wierzbina.

The area, now almost deserted, had its inhabitants. In 1925 there were 625 people of Oszczywilki (along with Bemowo Piskie) in 80 houses. The area of the village along with its fields counted for 518 hectares (1930)

Im więcej sami wiemy o historii miejsca, w którym mieszkamy, tym łatwiej jest nam się zakorzenieć i działać dla dobra wspólnego. Uznać to miejsce za własne oznacza szanować je razem z jego przeszłością. Tym bardziej, gdy nasza miejscowość leży na terenach, gdzie prawie wszyscy są przyjezdni. Potrzeba korzeni to naturalna potrzeba każdego człowieka. Dlatego słuchamy opowieści byłych mieszkańców mazurskich wiosek, opowieści, których czy chcemy czy nie, jesteśmy kolejnym rozdziałem.

The more we know about a history of the homes we live in, the easier we grow roots. To acknowledge a place for one's own means to respect its history. Especially, when our village is in the area where almost all of people are newcomers. The need of roots is a natural need of a human being. It makes a reason why we listen to the stories of former inhabitants of Mazurian villages. We write the next chapter, either we want it or not.

Realizacja projektu była możliwa dzięki grantowi LGD Mazurskie Morze – cel ogólny 3 Lokalnej Strategii Rozwoju: „Poprawa konkurencyjności obszaru jako miejsca wypoczynku, prowadzenia działalności gospodarczej i zamieszkania”, cel szczegółowy 3.2: „Pobudzenie aktywności gospodarczej, społecznej i kulturalnej mieszkańców”, przedsięwzięcie 3.2.3: „Promowanie zachowania i upowszechniania dziedzictwa lokalnego, np. poprzez tworzenie wiosek tematycznych, odtwarzanie ginących zawodów, organizację wydarzeń promocyjnych, edukacyjnych, sportowo-rekreacyjnych - regionalnych i lokalnych”.

Koncepcja wystawy i teksty [Idea and text]: Miłosława Jung-Mieluch

Projekt graficzny [Graphic design]: Karina Marczak-Skirko

Mapa [map]: Muzeum Wojska, Wojskowości i Ziemi Orzyskiej w Orzyszu.

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie

ZANIKAJĄCE I NIEISTNIEJĄCE WSIE GMINY ORZYSZ: Gorzekały i Oszczywilki. kiedyś i teraz

W Gorzekałach w roku 1938/39 znajdowało się 36 domów. Mieszkańców było wówczas 176 (liczonych razem z osadą nadleśnictwem Grądówka oraz osadami nad jeziorem Kępno), a powierzchnia pól wynosiła 270 hektarów. Gorzekały obejmowały również leśniczówki Wolfsnest (dziś leśnictwo Grądówka), Wolfsheide (dziś leśnictwo Wilczy Las), Kosseln i Seehof, a także szkołę znajdującą się pomiędzy Gorzekałami a Bemowem Piskim. Wieś należała do parafii w Klusach, poczty w Orzyszu, okręgu Ełk.

In 1938/39 in Gorzekały were 36 house buildings with 176 people (along with Forest District Grądówka and families living near the Kępno Lake). The fields' area was 270 hectares.

Czy tego chcemy czy nie, historia przychodzi do nas. Byli mieszkańcy tych miejsc powierzają nam swoje historie, historie swoich domów i swoich rodzin. Nas, obecnych mieszkańców poniemieckich wsi, łączy z byłymi ich mieszkańcami miejsce oraz historia wojennych oraz powojennych ucieczek i przesiedleń. Pamiętając o historii tych, którzy mieszkali tu przed nami, piszemy swoją historię, mając nadzieję, że nasze dzieci będą chciały tej opowieści wysłuchać, a jeżeli zdecydują się wyjechać i uznać za swoje inne miejsce, będzie to wyłącznie ich wolny wybór, a nie dziejowa konieczność.

Nevertheless we care or not, the history knocks on our door. The former inhabitants of these areas have their stories. We, who live in post-German villages now, make part of them. So we should remember about the past of these places and live our own history. And we hope, that if our children would ever decide to leave and feel at their own in other place, they will make a free choice – not a must, forced by wars and shifting borders.

Wieś Gorzekały założona została w roku 1542, czyli **475 lat** temu, gdy bracia Adam, Michał i Maciej Gorzikalla z Zalesia kupili od komtura ryńskiego sześć łanów ziemi (ok. 90 dzisiejszych hektarów) na prawie magdeburskim za sumę 124 marek pruskich. Jeden łan ziemi to obszar, który mógł być zaorany jednym pługiem przez jedną rodzinę i mógł tę rodzinę wyżywić. Wieś korzystała z przywileju wolnego rybactwa.

W roku 1564 była już tu karczma. Liczba mieszkańców stopniowo rosła. W 1818 roku było ich 37, w 1883 - 109, w 1933 - 156, a w 1939 - 176. Obecnie w Gorzekałach znajduje się pięć domów mieszkalnych (w tym trzy leśniczówki Lasów Państwowych), jeden dom niezamieszkały oraz kościół wpisany do gminnej ewidencji zabytków, a także dwa cmentarze, również w tej ewidencji wymienione. Początkowo wieś nosiła nazwę Gorsikallen, potem Gorzekallen, a w 1938 została przemianowana na Gortzen, która to nazwa stała się oficjalna 1 września 1939 roku. Od 1 października 1947 nazwa wsi to Gorzekały.

The village of Gorzekały was found in 1542. This year it's its **475th** anniversary. Brothers Adam, Michal and Maciej Gorzikalla bought 6 fields of land from the commander of Districtus Rheinensis (Ryn District). These 6 fields were about 90 hectares. 1 field was a measure of land that could be ploughed by one family and one plough and would give enough food for a family to survive. The village was granted a permission of free fishery.

In 1564 there was an existing inn. The number of inhabitants gradually grew. In 1818 there were 37 people, in 1883 - 109, in 1933 - 156, and in 1939 - 176. Now in Gorzekały there are 5 house buildings (incl. 3 forester's houses), one uninhabited house and a church building. Firstly the village was named Gorsikallen, then Gorzekallen, and in 1938 Gortzen, the name that became official on September 1st 1939. Since 1947 the name is Gorzekały.

Fot. M. Matecki

MIESZKAŃCY WSI GORZEKAŁY

Stan na rok 1939

1 Werner, Kirsch
2 Zymny
3 Pawelzik
4 Rosteijs
5 Pogorzelski
6 nn [unkn.]
7 Kościół Nowoapostolski
[New Apostolic Church]
8 Reisehauer H.

9 Reisehauer F.
10 Administracja wojskowa
[military post]
11 Fahrn
12 Kulinna, Müller, F.
13 Salamon - Poczta [post office]
14 Kulinna, E
15 Kullick
16 Posegga

17 Kayka / Niechotz
18 Reisenauer
19 Kulinna, C.
20 Schlimm, Rostejus -
sklep kolonialny / gospoda
[grocery shop / inn]
21 Sbrzesny
22 Segadlo
23 Völker

24 Reisenauer
25 Brügemann
26 Worobyow
27 Administracja wojskowa
[military post]
28 Pedak
29 Lindenau
30 Jedamzik
31 Sablodnie

32 Bindernagel
33 stacja trafo (transformator)
[the transformer]
34 Potepski - kuźnia [smithy]
35 Friedhof
36 Neumann W -
leśniczówka Wolfsnest
[forester's house Wolfsnest]

20

8,9

7,8

1

W przeciwieństwie do dobrze udokumentowanych Oszczywków, zdjęć z przedwojennych Gorzekal jest bardzo mało. Jedno z nielicznych przedstawia mężczyzn przed gospodą Schlimma, gdzie znajdował się również sklep kolonialny.

Drugie przedstawia chór i orkiestrę z Gorzekal i Orzysza w roku 1925. Pozostałe zdjęcia dokumentują stan obecny zanikającej wsi, w tym widoczne z góry pozostałości dawnych siedlisk.

Administracyjnie do roku 1945 wieś należała do okręgu elckiego (Kreis Lyck). Parafia (ewangelicka) najpierw znajdowała się w Orzyszu, a od końca XVI wieku w Klusach. Wspólnota Nowoapostolska powstała pod koniec XIX wieku, a kościół Nowoapostolski w 1903.

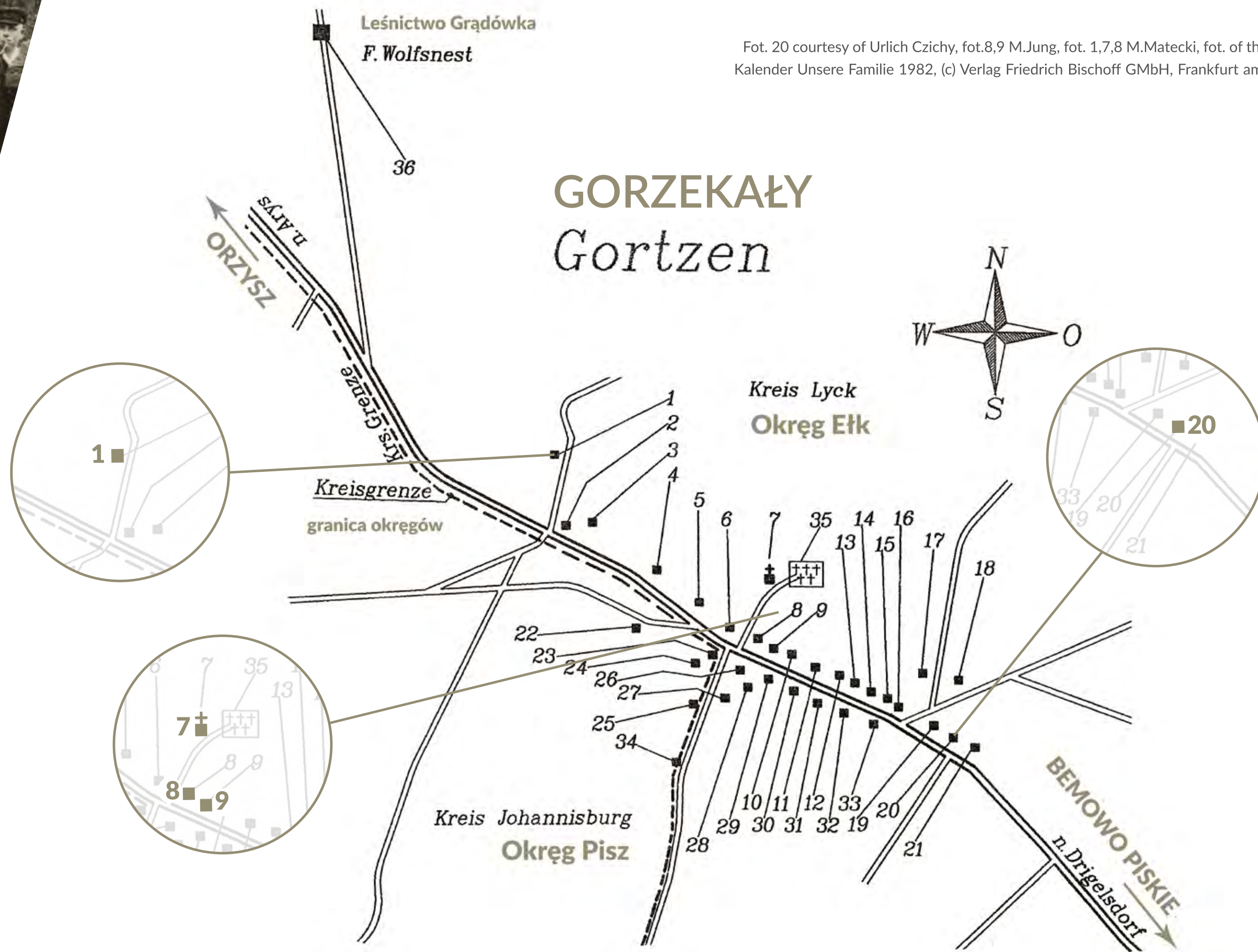
Fot. 20 z arch. Urlicha Czichego, fot. 8,9 M.Jung, fot. 1,7,8 M.Matecki, fot. orkiestry Kalender Unsere Familie 1982, (c) Verlag Friedrich Bischoff GmbH, Frankfurt am Main.

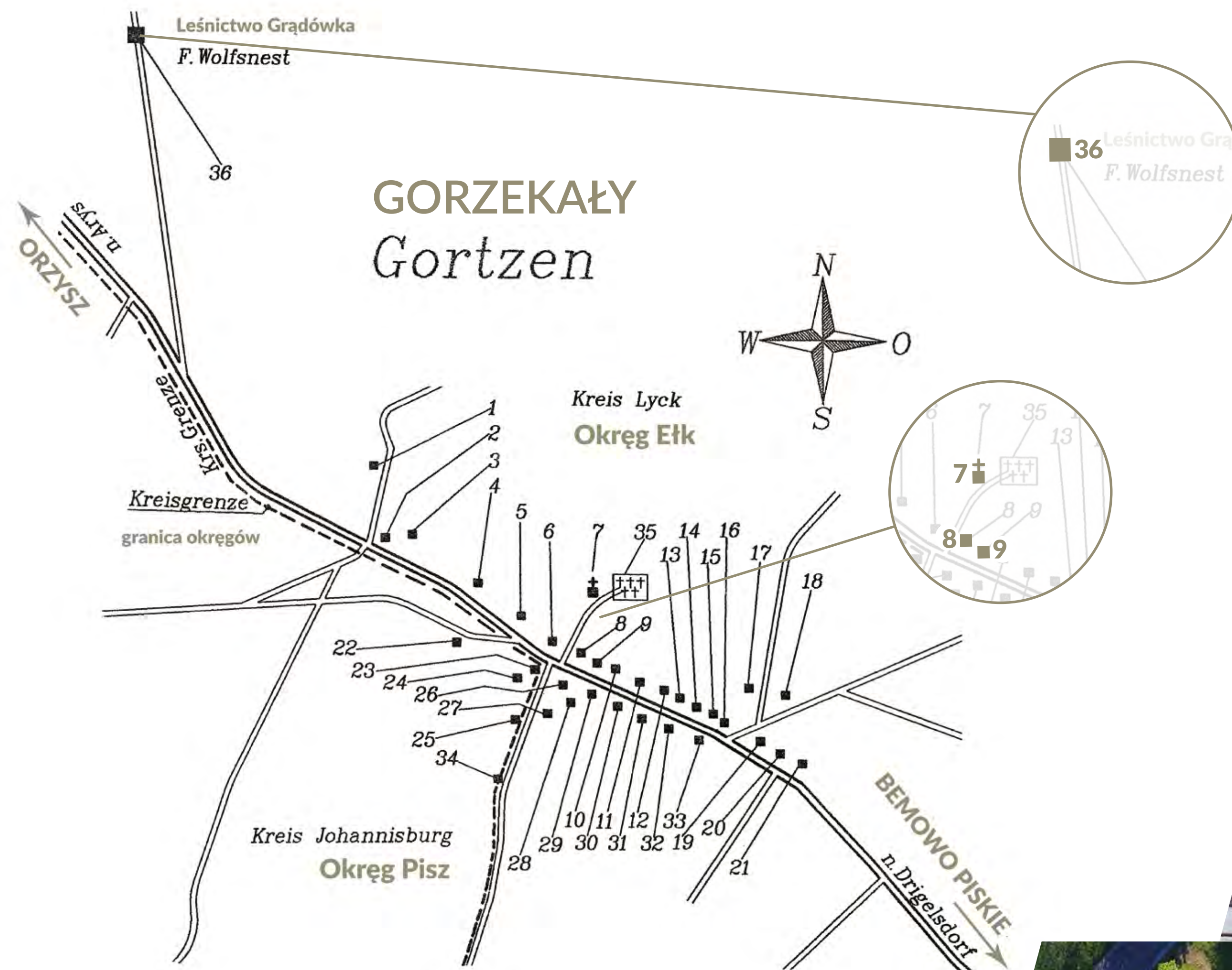
T here are only few pictures from the pre-war Gorzekal, contrary to the nearby village of Oszczywilki. One of them shows a group of men in front of Mr. Schlimm's inn, who held a grocery store as well.

The second picture shows a village band from Gorzekal and Orzysz in 1925. The remaining pictures show the present state of the vanishing village, including the remains of the old settlements (1).

The administration of Gorzekal until the 1945 was in Elk District (Kreis Lyck). The parish of evangelic church was primarily in Orzysz and after XVIth century in Klusy. The New Apostolic Church was built here in 1903.

Fot. 20 courtesy of Ulrich Czichy, fot.8,9 M.Jung, fot. 1,7,8 M.Matecki, fot. of the band Kalender Unsere Familie 1982, (c) Verlag Friedrich Bischoff GmbH, Frankfurt am Main.

W spisie domów, pochodzącym z 1938 lub 1939 roku, zaznaczone zostały budynki poczty (13), dwóch posterunków wojskowych (10 i 27), sklepu kolonialnego i gospody (20), a także transformator (33), kuźnia (34) i leśniczówka Wolfsnest (36 - dzisiejsza Grądówka).

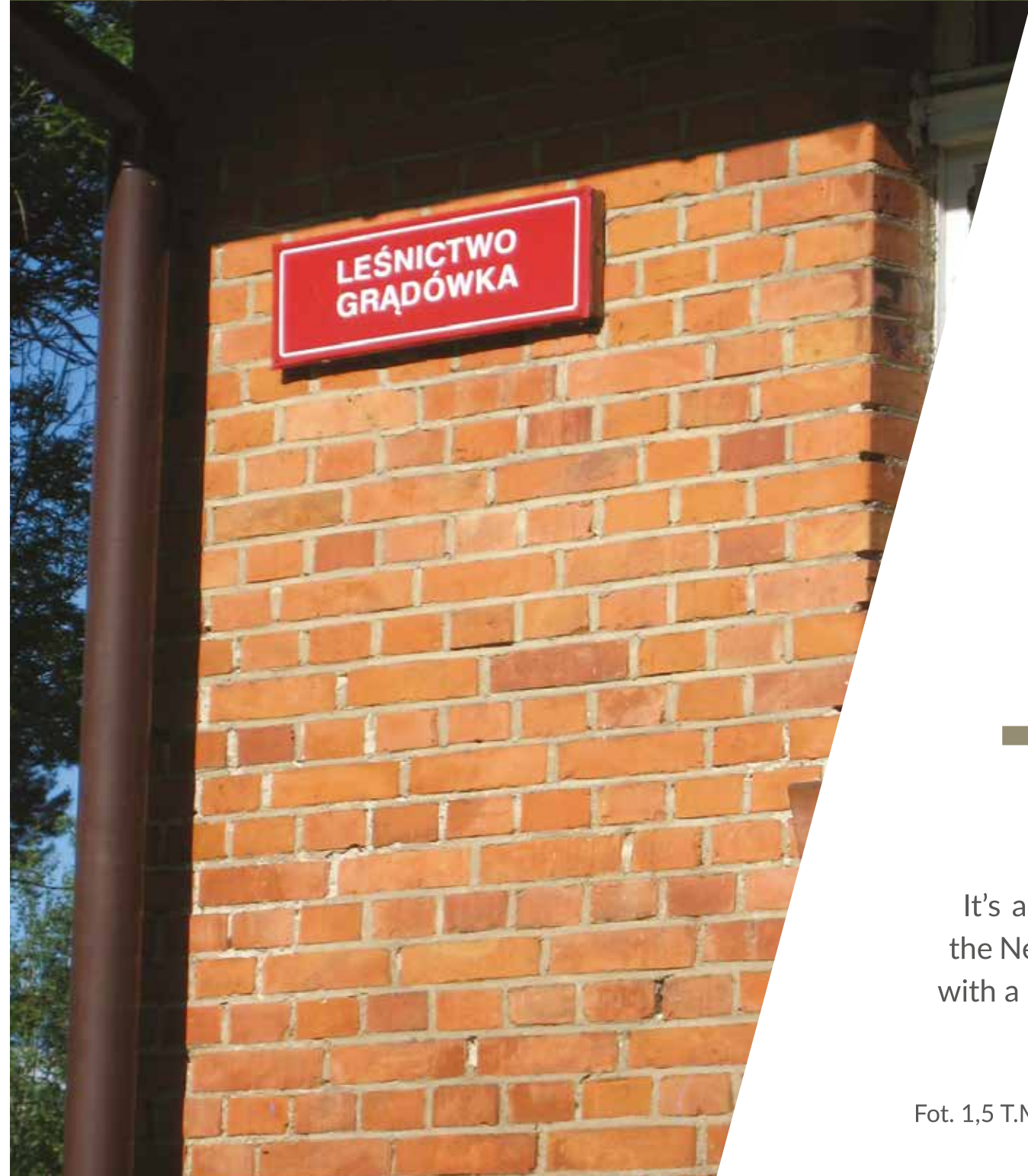
Nie została zaznaczona szkoła (zbudowana w 1938 roku dla dzieci z GorzeKały i Bemowa Piskiego po likwidacji wsi Oszczywilki) oraz leśniczówki Wolfsheide (osada Karczmisko) i Kosseln, również najprawdopodobniej należące do GorzeKały, a nie sąsiedniego Bemowa Piskiego. Przed drugą wojną na gruntach wsi prowadzona była hodowla bydła i owiec na potrzeby armii. Po wojnie tereny te włączono do skarbu państwa i rozdzielono pomiędzy Ludowe Wojsko Polskie i Lasy Państwowe.

In the house register, dated 1938/1939, there are marked buildings of the post office (13), two military posts (10 and 27), grocery shop / inn (20), the transformer (33), smithy (34) and the forester's house Wolfsnest (36).

Outside the map are the new school (built in 1938 for children of GorzeKały and Bemowo Piskie, after the village of Oszczywilki was torn down) and two forester's houses - Wolfsheide and Kosseln, also located in GorzeKały.

Before WW II in the village the cattle and sheep were kept as army supplies. After the war these lands, belonging to the state, were divided between the Polish Army and State Forests.

LEŚNICZÓWKA w Gorzekałach

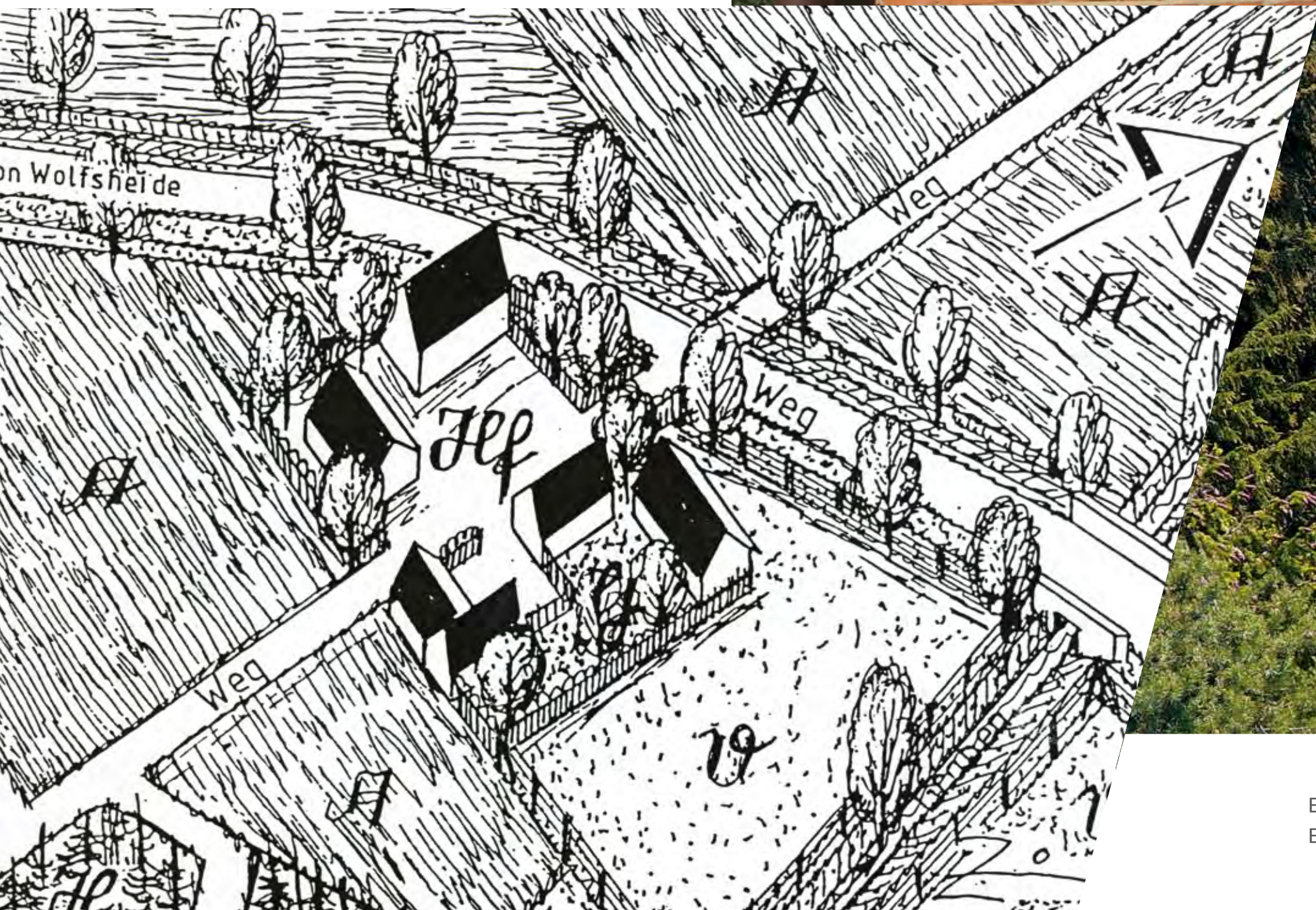
Leśniczówka w Gorzekałach została zbudowana w latach 30. XX wieku. Budynek od początku został zaprojektowany jako leśniczówka i nieprzerwanie pełni swoją funkcję, najpierw pod nazwą Wolfsnest, następnie Wilcze Gniazdo, później Koźle, a obecnie Grądówka. Jest to osada służbowa należąca do Nadleśnictwa Drygały i leśnictwa Grądówka.

To charakterystyczny dla regionu, typowy projekt osady leśnej z terenu Prus Wschodnich i Pomorza, reprezentujący styl architektury tzw. brandenbursko - holenderskiej, charakteryzującej się m.in. zewnętrznymi ścianami murowanymi w cegle licowej, fundamentami z kamienia polnego łupanego, dachu krytego dachówką ceramiczną oraz piecem chlebowym i wędzarnią umieszczonymi w piwnicy.

The forester's house in Gorzekałach was built in the thirties of XX century. From the beginning it was planned as a state property of national forests and is still keeping its form and function. At first it was named Wolfsnest, then Kozle and now Grądówka. It's a State Forests property of Forest District Drygały, Forestry Grądówka.

It's a typical project of the forest settlement in the region of East Prussia and Pomerania. It represents the architecture style common in Germany and the Netherlands. The specific features are external walls made with red brick, foundation with field stone and a roof of ceramic tiles. The basement is equipped with a bread stove and a smoker.

Fot. 1,5 T.Mieluch, fot. 2,3,4,6 z archiwum [courtesy of] Karin Matray, fot. 7 M.Matecki.

Nazwisko pierwszego leśniczego zajmującego leśniczówkę Wolfsnest nie jest znane. Drugim leśniczym był Walter Neumann, który objął leśnictwo w roku 1937. Pochodził z Gielądu (Gehland), a jego żona, Marta, z Piecek (Peitschendorf).

Ich ślub odbył się 17 grudnia 1937 w Pieckach. Walternie pełnił urzędu zbyt długo - został zmobilizowany w lipcu 1939 i 1 września wkroczył do Polski. W czasie wojny kilkakrotnie przyjeżdżał do domu. Na froncie wschodnim dostał się do niewoli rosyjskiej. Powrócił do Niemiec na przełomie lat 50. i 60. XX wieku i zmarł niedługo potem.

Archiwalne zdjęcia leśniczówki pochodzą z archiwum rodzinnego Karin Matray z d. Neumann, córki leśniczego Neumanna. Wykonane zostały pomiędzy rokiem 1938 a 1944. Karin co roku przyjeżdża do leśniczówki, w której przyszła na świat. Na leśnym cmentarzu w Gorzekałach odwiedza grób swojego brata, Klausa, zmarłego niedługo po urodzeniu, w styczniu 1939.

The name of the first forester being resident of Wolfsnest is unknown. The second forester here was Walter Neumann, who took charge in 1937. He was born in Gieląd (Gehland) and his wife, Marta, in Piecki (Peitschendorf).

They married on December 17th, 1937. Walter was soon called up to the army - in July 1939. On September 1st he marched towards Poland. During the war he visited his home few times, but later he was imprisoned by the Soviets. Released in the late fifties or early sixties of XX century, he came back to Germany, found his family and died soon.

All pictures made before WW II are from the family archive of Karin Matray, daughter of forester Neumann. She comes to visit the house she was born every year. On the small cemetery in the forest she commemorates her little brother, Klaus, born and died in January 1939.

2017

2003

2017

W roku 2009 wykonana została dla leśniczówki ekspertyza mykologiczno-budowlana, stwierdzająca konieczność remontu osady. Ekspertyzę sporządził Piotr Kozarski z Centrum Informacyjnego Lasów Państwowych. Projekt zakładał odgrzybianie budynku oraz jego termomodernizację, której istotnym elementem było zachowanie elewacji w pierwotnym kształcie ze względu na jej wyjątkowe walory.

Remont wykonano z wykorzystaniem ocieplenia od wewnątrz za pomocą płyty klimatycznej, stosowanej dla obiektów o znaczeniu historycznym. Dzięki temu udało się zachować krajobraz kulturowy okolicy, w której leśniczówka od prawie stu lat pełni nieprzerwanie swoją funkcję.

In 2009, after a specialist research, Polish State Forests, an owner of the building, decided to renovate the house. This decision was connected to various fungi affecting the construction of the building as well as a natural wear and tear of the property. The research was conducted by Piotr Kozarski from The State Forest Information Centre in Warsaw. The project of the renovation assumed overcoming the fungi and insulating the building, but keeping the original red brick outside.

So as a result, the renovation was conducted with use of an internal insulation system designed for protection of old buildings and architecture monuments. This allowed to keep the culture landscape of the area, where the forester's house is present for almost 100 years.

Fot. 1 M.Matecki, fot.2 J.Ługowski, fot.3 M.Jung, fot.4,5,6 T.Mieluch

2017

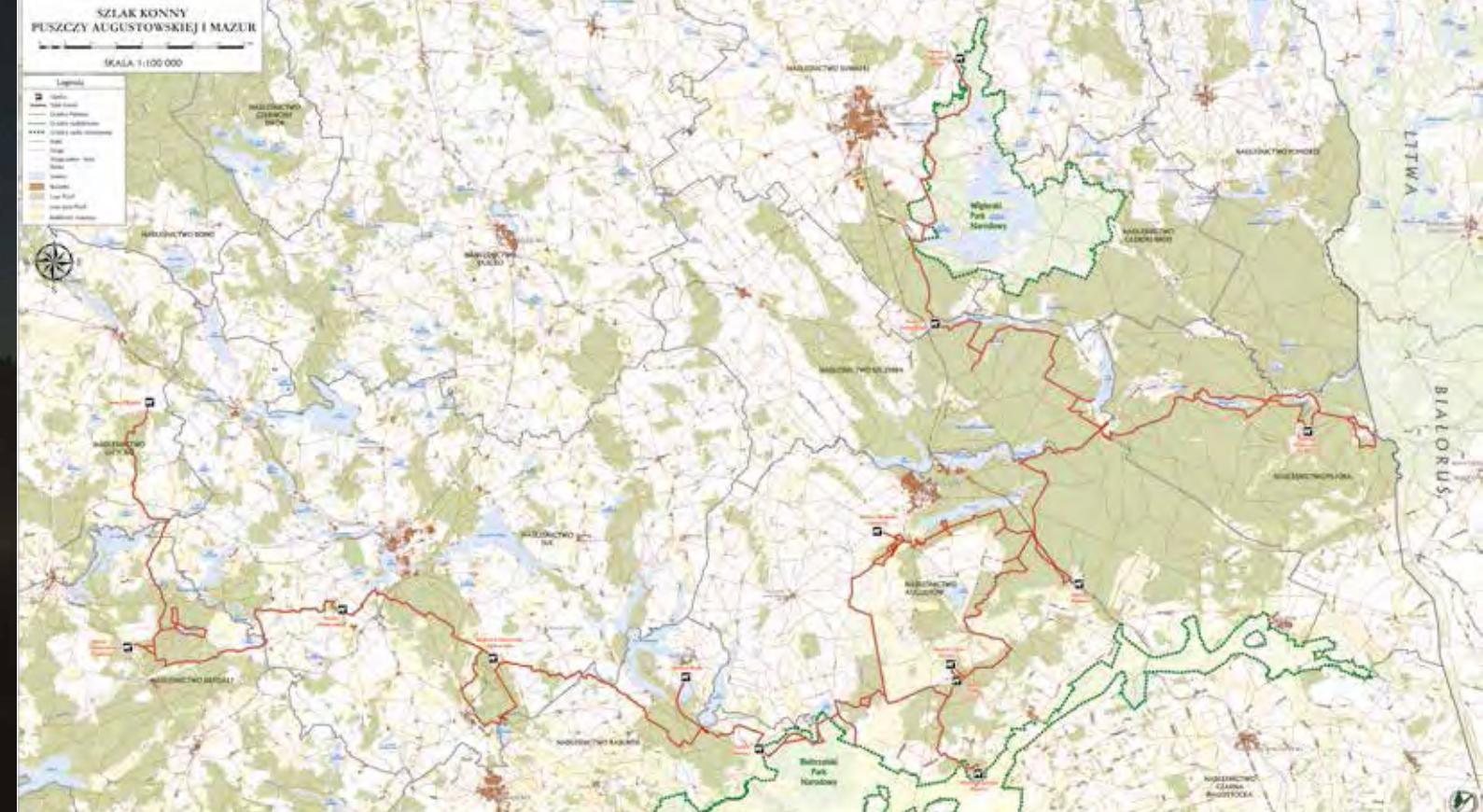
2010

2009

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie

W roku 2005 leśniczówka została przyłączona do Szlaku Konnego Puszczy Augustowskiej i Mazur. Do niedawna był to najdłuższy w Polsce, liczący ponad 400 km nizinny szlak jeździecki. Prowadzi od leśniczówki Lipniak w Wigierskim Parku Narodowym przez nadleśnictwa Suwałki, Szczebra, Płaska, Augustów, Biebrzański Park Narodowy, nadleśnictwo Rajgród, nadleśnictwo Ełk, nadleśnictwo Drygały do nadleśnictwa Giżycko.

Since 2005 the forester's house in Gorzekały has been a checkpoint on a horse trail joining the Wigierski National Park, through the Forest Districts of Suwałki, Szczebra, Płaska, Augustów, Biebrza National Park, Forest Districts of Rajgród, Ełk and Drygały to Giżycko. The route is over 400 km long and until a few years ago it was the longest horse trail in Poland.

Fot. M.Jung, T.Mieluch, mapa [map] Nadl. Rajgród

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich:
Europa inwestująca w obszary wiejskie

KOŚCIÓŁ w Gorzekałach

Kościół w Gorzekałach, zbudowany w roku 1903, wzniesiony został przez miejscową gminę wyznaniową Kościoła Nowoapostolskiego. W roku 1935 na terenie ówczesnych Prus Wschodnich istniały 192 zbory tego wyznania. 21 listopada 1937 w kościele wybuchł pożar, w wyniku którego budynek uległ zniszczeniu. Odbudowany, został poświęcony 14 sierpnia 1938 roku i w tym kształcie przetrwał do dzisiaj.

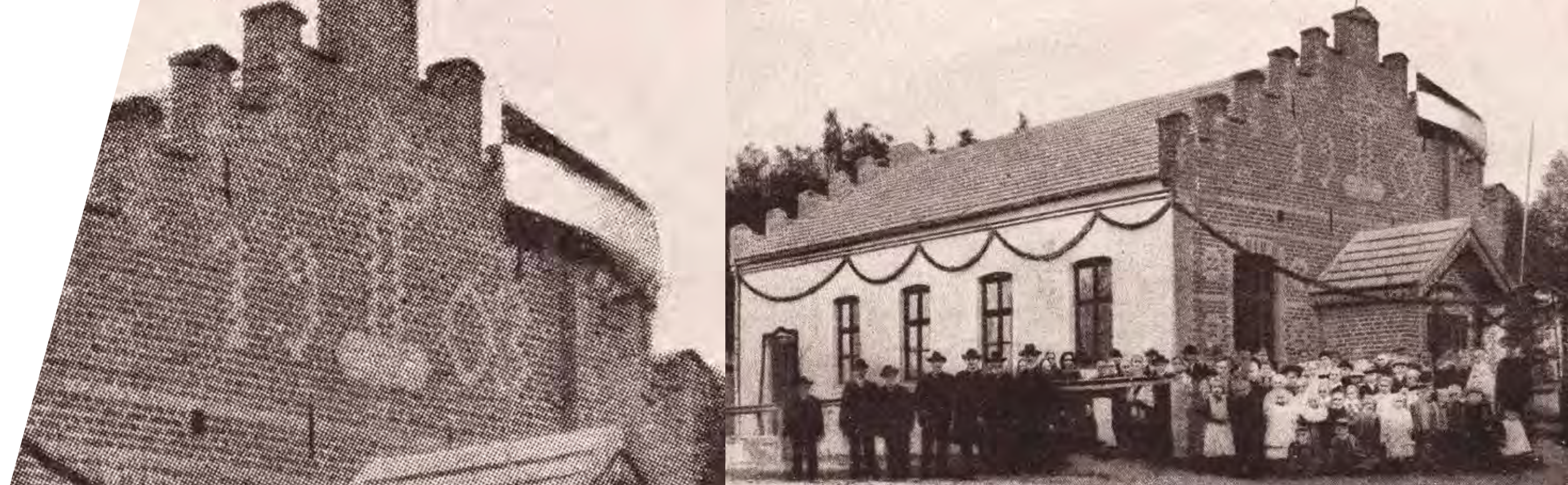
Był czas, że na 132 mieszkańców Gorzekał i Bemowa Piskiego, 87 należało do Kościoła Nowoapostolskiego, a w niedzielę na mszę przybywali wierni również z okolicznych wsi, a także z Orzysza. Ważną postacią wspólnot nowoapostolskich z Gorzekał i Orzysza był Wilhelm Turowski, dzięki któremu w roku 1909 w Orzyszu powstał również kościół NAK. Po wojnie kościół w Gorzekałach funkcjonował jako kościół katolicki. Odprawiał tam msze ks. Piotr Koszykowski z Orzysza (1945-48), a później ks. Adolf Jaroszek z Drygał.

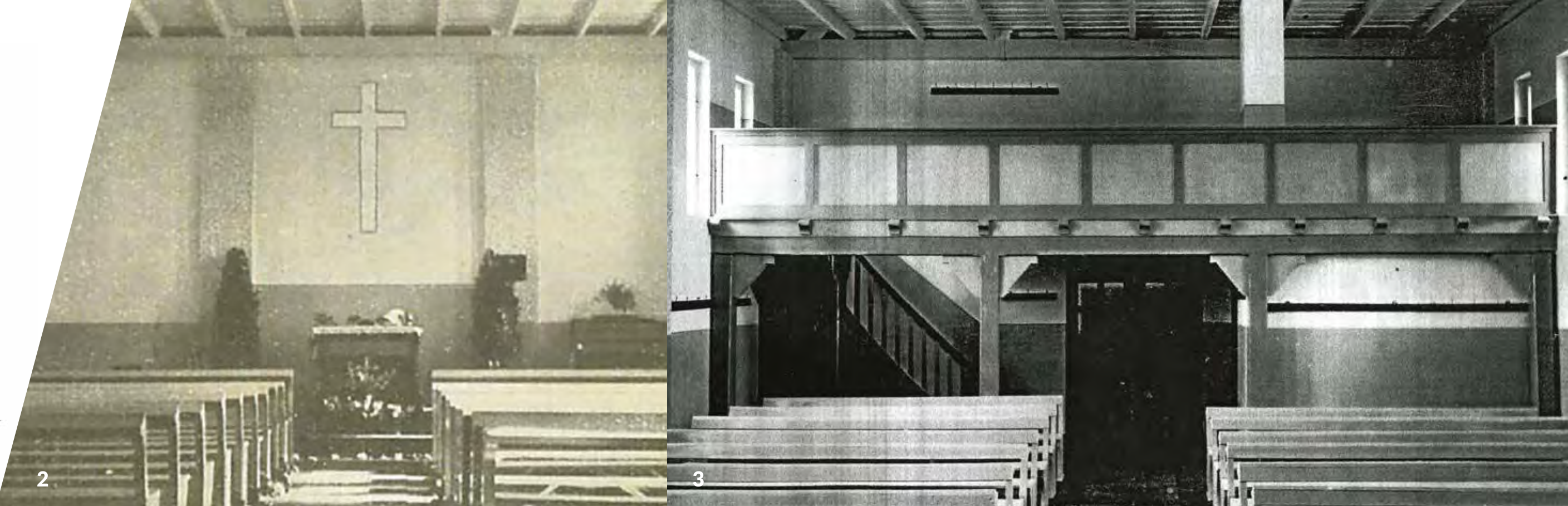
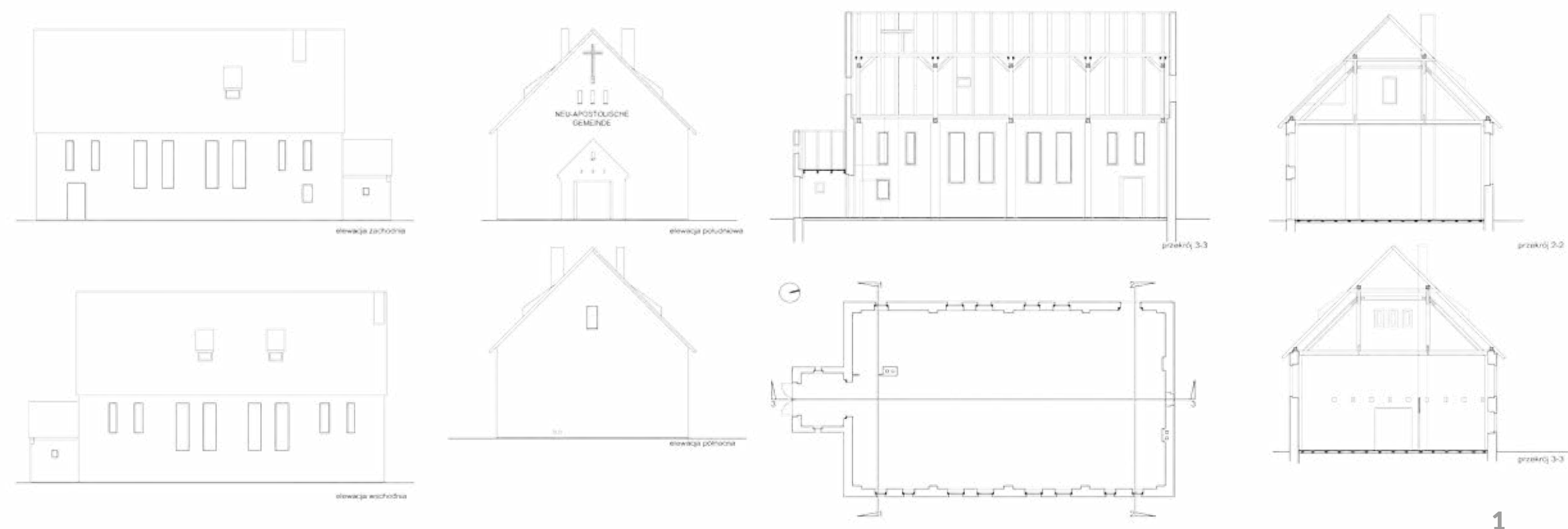
The church in Gorzekały was built in 1903 by the local community of New Apostolic Church (NAC). Since the second half of XIX century, the apostles of NAC were very active in the region of Warmia and Masuria. In 1935 there were 192 NAC churches across East Prussia. The church was very popular - between 132 inhabitants of Gorzekały and Bemowo Piskie in it's era, 87 were new apostolic.

On Sundays many more people came from nearby villages and from Orzysz as well. (The NAC church in Orzysz was established in 1909 by the Turowski family, who moved from Gorzekały to Orzysz.)

In 1937 there was a fire in the church and the whole interior was burnt. The community rebuilt the church, which was consecrated on August 14th, 1938. After WW II the church was used as a roman-catholic. The priests from Orzysz and later on, from Drygały came for a Sunday services.

Fot. 1,2,3,4,5 Zeitschrift Unsere Familie 1938, Unsere Familie Kalender 1982 (c) Verlag Friedrich Bischoff GmbH, Frankfurt am Main, fot. 6,7 M.Jung

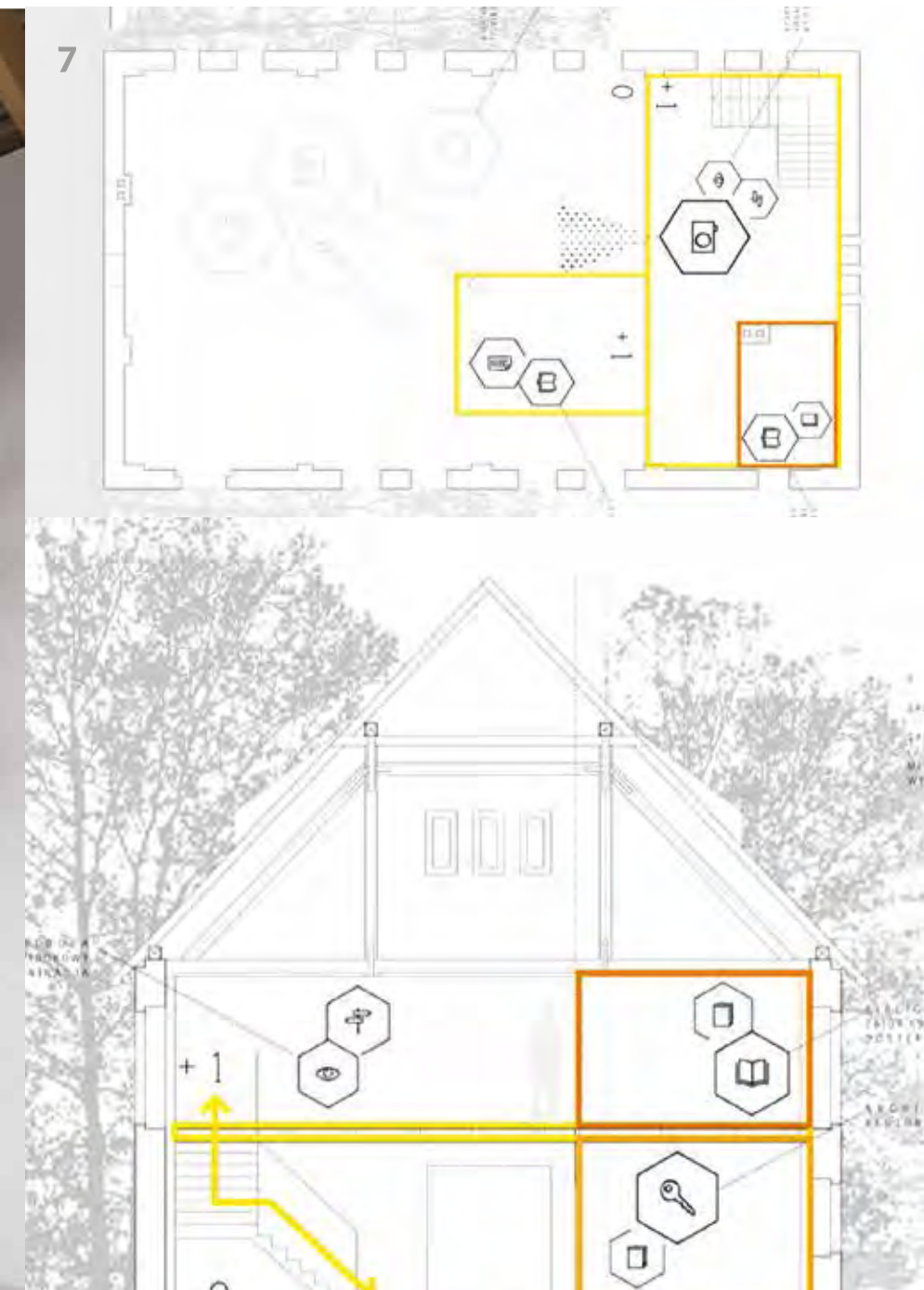
W grudniu 2014 roku pod kierunkiem dr inż. arch. Marcina Górskiego z Politechniki Warszawskiej, wykonana została inwentaryzacja kościoła w Gorzekałach. Wszystkie elementy zostały zwymiarowane, aby w przyszłości dokumentacja mogła posłużyć sporządzeniu projektu renowacji budynku. (1)

Na zdjęciach archiwalnych widzimy wnętrze kościoła, m.in. po odbudowie w roku 1938 (2,3,4). Dzięki staraniom dr Górskiego kościół, wyraźnie obecny w krajobrazie zanikającej wsi, stanowi dziś również źródło inspiracji dla studentów Wydziału Architektury Politechniki Warszawskiej, którzy przyjeżdżają do Gorzekał na warsztaty. Projekty dotyczące koncepcji adaptacji kościoła (6,7) pokazane na planszy stanowią semestralne prace zaliczeniowe w Pracowni Ochrony i Konserwacji Zabytków PW.

In December 2014 the whole building and its construction was measured by a specialized architect, M. Górski, Ph.D. This documentation will be a basis to create a project of renovation for the church. Thanks to M.Górski, the church, inspires students of architecture coming here for workshops.

The ideas for the new functions of the church presented by illustrations are term papers at Faculty of Architecture at Warsaw University of Technology. In the pictures we can see the church interior after the restoration in 1938.

Rys.1 [fig.1] M.Górski, fot. 2,3,4 Unsere Familie Kalender 1982 (c) Verlag Friedrich Bischoff GmbH, Frankfurt am Main, fot. 5 M.Jung, rys. 6,7 [fig.6,7] B.Blizniuk, P.Komorowski, M.Dabkowski, M.Dolbniak

Około dziesięciu lat temu nowi właściciele starego kościoła w Gorzekałach, kupionego wraz z równie starym domem i ziemią po dawnym Wojskowym Gospodarstwie Rolnym, spotkali się z tymi, którzy również niedawno zamieszkali w leśniczówce.

Spotkanie ludzi różnych zawodów, ale w podobnym wieku i podobnie patrzących na historię, która jest na Mazurach taką samą esencją, jak lasy i jeziora, zaowocowało w roku 2012 powołaniem Fundacji Polygon Kultury Gorzekały. Jej celem jest odbudowanie kościoła i zinventaryzowanie zapomnianych okolicznych cmentarzy, a także rozszerzenie palety lokalnych aktywności i inicjatyw kulturalnych.

Odbyły się tu warsztaty dla dzieci z malowania w krajobrazie (2015), rajdy konne (2016, 2017) oraz plener malarski (2017).

Od roku 2016 fundacja jest zarządcą budynku pokościelnego położonego na terenie wsi Gorzekały, który, na wniosek fundacji, został wpisany przez burmistrza Orzysza do gminnej ewidencji zabytków.

Nothing happens by accident, even if it looks like. Around ten years ago the new owners of the property and the church met the inhabitants of the forester's house.

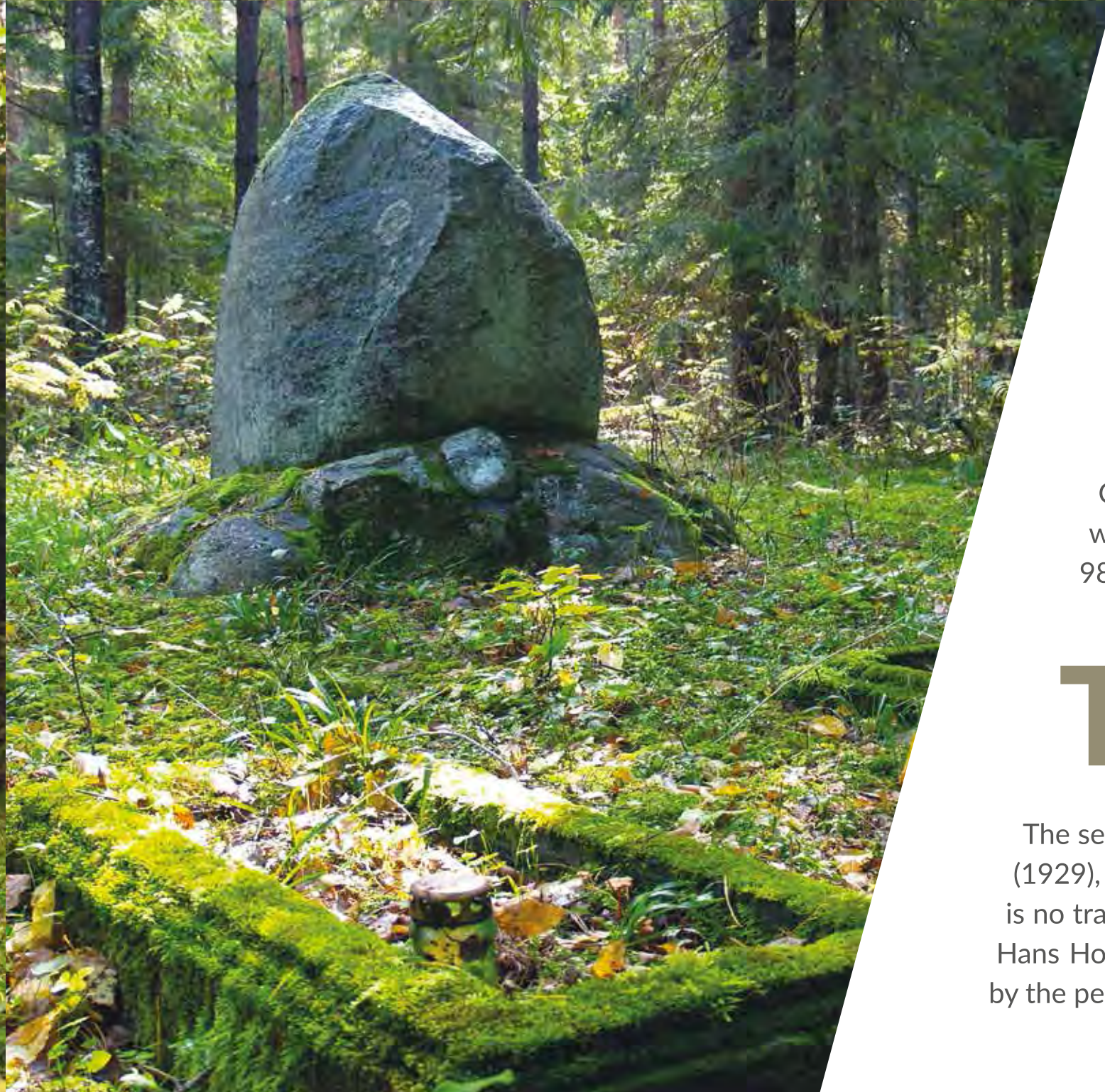
The meeting of people of similar age and common insight on history matters resulted with founding an NGO „Fundacja Polygon Kultury Gorzekały”. Now the church is administrated by FPKG which aims to restore the building and use it for various local cultural activities.

So far there were paint workshops for children (2015), horse riding stopovers (2016, 2017) and open-air painting weekend.

The church building, is now recognized as an architectural monument.

Fot. M.Górski, M.Jung, K.Marczak, rys.1,7 [fig.1,7] M.Górski

CMENTARZE w Gorzekałach

Lokalizacja dwóch gorzekałskich cmentarzy została zaznaczona na starej mapie. Jeden znajduje się za kościołem w kępie drzew, drugi w lesie za wsią i trudno go już odszukać. Przetrwowało bardzo niewiele grobów. Na cmentarzu za kościołem można odnaleźć dwa cementowe krzyże z datą 1914-1915. To groby nieznanymi żołnierzy rosyjskich z I wojny światowej. Oprócz krzyży na cmentarzu są również resztki dwóch innych nagrobków.

Drugi cmentarz w Gorzekałach był położony za wsią, wzdłuż drogi. Brama wejściowa znajdowała się naprzeciw dużego kamienia nagrobnego. To grób Franza Schulza (1929), emerytowanego naczelnika policji. W centralnym miejscu był drewniany krzyż, który stał tam jeszcze w latach 80. XX wieku. Obecnie (2017) na miejscu można odnaleźć pozostałości 15 nagrobków. Możliwe do odczytania napisy znajdują się na trzech grobach - wspomnianego wcześniej Franza Schulza oraz Emila Rosteiusa (1939) i Hansa Hoffmana (nn). Dwaj ostatni panowie posiadali największe obszary ziemi w Gorzekałach - 98 i 30 hektarów. Na tym cmentarzu chowano również zmarłych z Bemowa Piskiego (Schlagakrug).

The location of two cemeteries in Gorzekaly can be found on an old map. One of them is behind the church in the group of old trees, the second one is in the forest and can be hardly found. Both places are on the local list of cultural monuments, only few graves still exist. In the churchyard there are remains of four burials, incl. two graves of unknown Russian soldiers from WW I.

The second cemetery was next to the village, but not in the forest as it is now. The entry gate was in front of the big grave stone. It's the grave of Franz Schulz (1929), a retired police chief officer. In the middle of the cemetery there was a big wooden cross. It was still in place in the eighties of XX century, but there is no trace of it now. These days (2017) the remains of 15 burials are on site. The readable inscriptions are of three of them, for Franz Schulz, Emil Rosteiuss and Hans Hoffman. Rosteiuss and Hoffman were the wealthy men from Gorzekaly - one owned 98 and the other 30 hectares of land. The cemetery was also used by the people of the nearby Bemowo Piskie.

Fot. M.Jung

PRZYRODA w Gorzekałach

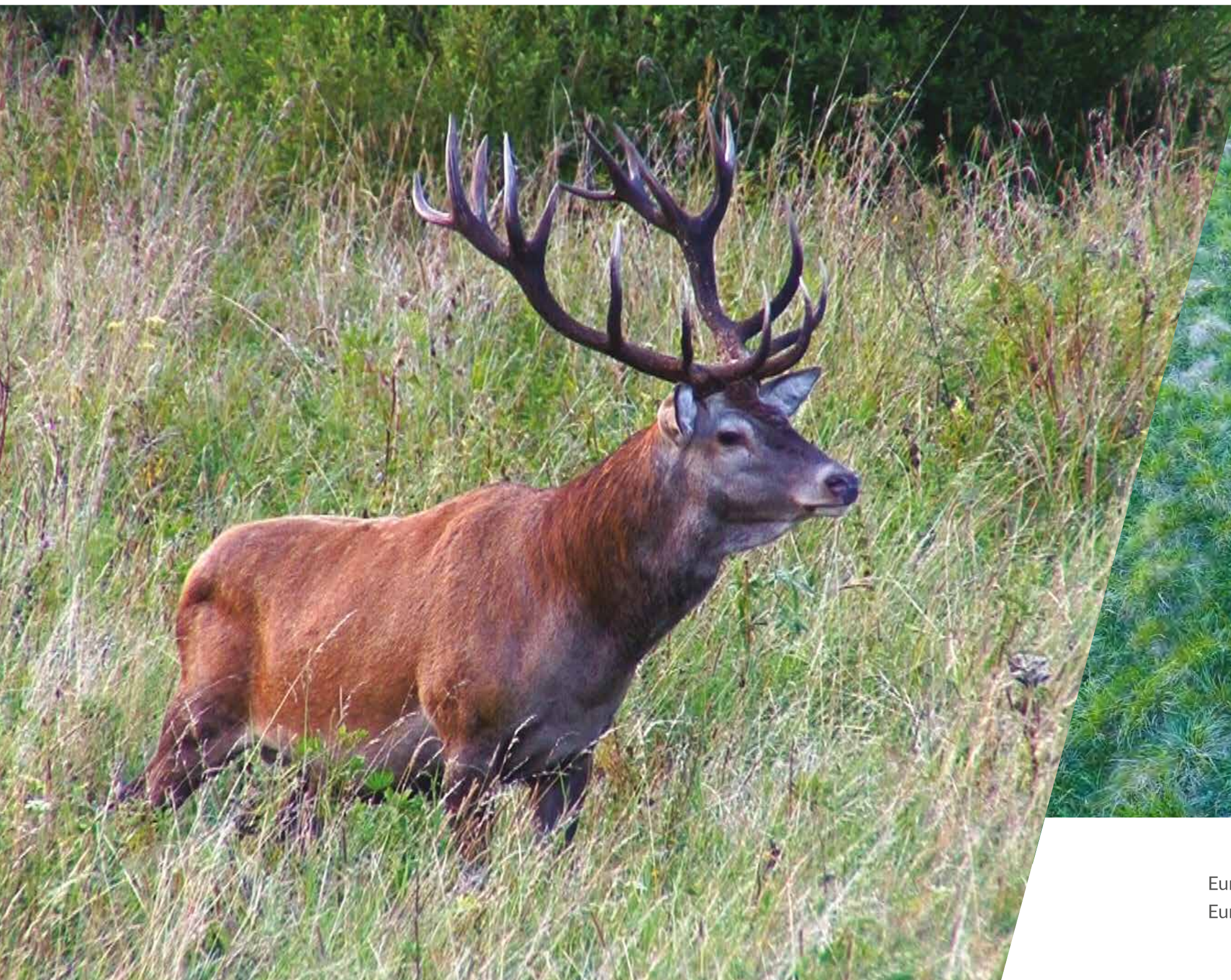
Lesistość okolicy jest dzisiaj wyraźnie większa niż przed drugą wojną, kiedy to obszar wsi obejmował ponad 270 hektarów ziemi rolnej, łąk oraz pastwisk. Są to przede wszystkim słabe gleby z żyzniejszymi mikrosiedliskami. Podmokłe łąki w Gorzekałach są wyjątkowe ze względu na cenne walory przyrodnicze, co potwierdza objęcie ich obszarem Natura 2000 oraz Specjalnym Obszarem Ochrony Ptaków.

Na pobliskim poligonie znajduje się ostoja cietrzewia, którego tutejsza populacja jest jedną z najliczniejszych w północno-wschodniej Polsce. Jesienią na łąkach i w lasach otaczających Gorzekały i Oszczywilki słychać rykowanie jeleni. Spotkanie z łosiem nie jest również niczym niezwykłym - to najłatwiejszy do zaobserwowania mieszkaniec grądówieckich lasów, znanych również z obfitości grzybów. Zimą bez trudu można zauważyć na śniegu wilcze tropy. Wilki unikają ludzkiego sąsiedztwa, ale dzięki dużej liczebności dzikiej zwierzyny w okolicy ich populacja jest stabilna i niezagrożona.

The forests area is now visibly larger than before WW II, when the village area was over 270 hectares of fields, meadows and pastures. The soil here is mainly poor, with occasional fertile lands. Swampy meadows in Gorzekały are exceptional because of their nature value, covered with Natura 2000 and Special Bird Protection Areas.

In the nearby military zone there is a black grouse habitat. Local population is one of the most numerous in northeastern Poland. During autumn you can hear the red deer lowing. Meeting an elk is also nothing unusual. In wintertime wolves prints are visible in the fresh snow. Wolves avoid human contacts, but as there are lot of wildlife in the forest, the wolves population is stable.

Fot. 1, 2, 3, 4, 5, 7 - J. Wołkowycki. 6 - M. Matecki.

WIEŚ Oszczywilki

W księgach rachunkowych starostwa ryńskiego z 1568 roku Oszczywilki wymieniane są jako nowa wieś, wielkości 40 łanów, czyli około 660 dzisiejszych hektarów. W XVI wieku w niektórych dokumentach wieś nazywana jest Bogusze, w innych Osziwlken. W roku 1663 pojawia się również nazwa Wilkowen. Od roku 1928 oficjalna nazwa wsi to Wolfsheide, a od 1947 znów Oszczywilki, choć nikt już tam nie mieszkał.

Pomimo pozornie odludnego położenia, przez Oszczywilki przetoczył się najazd tatarski (1656) oraz epidemia dżumy po przejściu wojsk szwedzkich (1710). Założenie (w roku 1891) poligonu Orzysz początkowo przyczyniło się do rozwoju wsi, która otrzymała przywilej wypasu bydła na terenach poligonowych. Następnie, w wyniku powiększania poligonu, wieś była redukowana terytorialnie, aż do decyzji o jej całkowitej likwidacji w roku 1934. Według niektórych źródeł Oszczywilki zostały zburzone niedługo potem, według innych w roku 1939 wciąż były zamieszkałe.

In the account books of the Districtus Reinensis (Ryn district), in 1568 the village of Oszczywilki was a newly established village with an area of around 660 ha. In the later years it was called either Bogusche, either Osziwlken or Wilkowen. From 1928 it was Wolfsheide, from 1947 Oszczywilki.

Despite of being rather far from the main routes, the village was plundered by the Tartar invasion in 1656 and deeply touched by the plague in 1710 that came with the Swedish troops. The establishment of the military training area in Orzysz (1891) made the village grow, as the inhabitants were allowed to pasture the animals on the military area. Next, when the military area expanded, the decision was made to discontinue the village and displace the inhabitants. It finally happened in 1934. Nevertheless, according to some sources, there were still some inhabitants in 1939.

System Informacji Przestrzennej
Miasta i Gminy Orzysz

MIESZKAŃCY WSI OSZCZYWILKI Stan na rok 1934

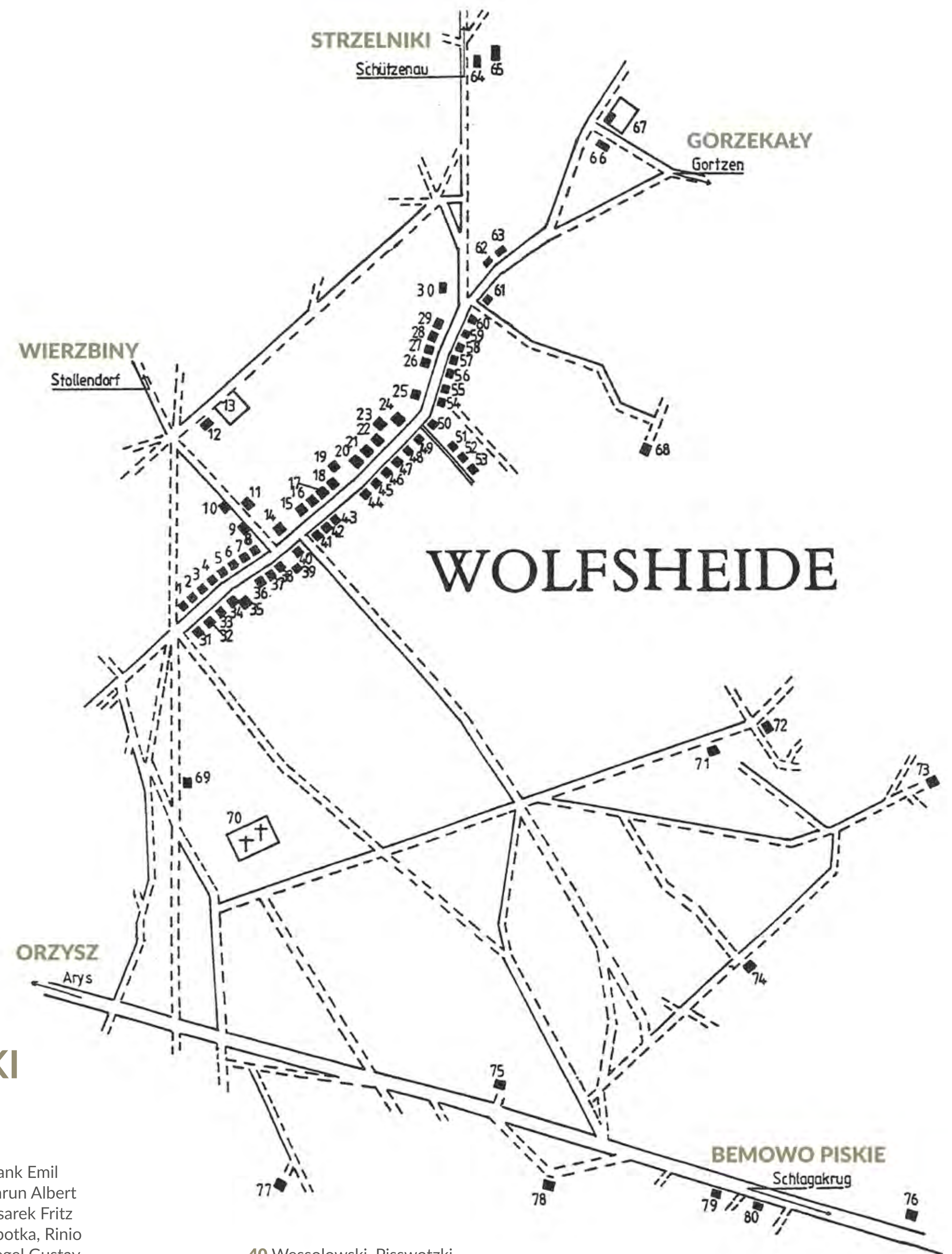
1 Marczinski – **stolarz [carpenter]**
2 Völker
3 Lunau – **myśliwy okręgowy [county hunter]**
4 Trojan Leopold
5 Sulimma, Joachim
6 Malinowski Maria
7 Sach Adolf
8 Drost
9 Röski Erich – **właściciel gospody [innkeeper]**
10 **Straż Pożarna [Fire Brigade]**
11 **Gospoda [Inn]**
12 Abel, Strauch
13 **Boisko sportowe [sports ground]**
14 Gant Gustav
15 Rymarzik Emil
16 Kayka Minna
17 Bahlo August – **nauczyciel kl. I, szkoła [school and school teacher class 1]**
18 Kayka Marie

19 Strank Emil
20 Fahrun Albert
21 Pissarek Fritz
22 Sobotka, Rinio
23 Gregel Gustav
24 Gant Leopold
25 Dischereit, Seibel Wilhelm
26 brak [non existing]
27 Rostek Johann
28 Niechotz Rudolf
29 Glembotzki Franz
30 Michalzik Adolf, Gant Johann
31 Joachim, Sach Emil
32 Kozian Rudolf
33 Joachim, Sach Emil
34 Schiwek Emil – **burmistrz [mayor]**
Salamon Adolf
35 Müller August
36 Stromatus, Dziengiel Hermann
37 Pawelczyk Friedrich
38 Maziul Leopold – **krawiec [tailor]**
39 Czychy Gustav

40 Wessolowski, Pisswotzki
41 Grünhoff Konrad – **leśniczy, leśniczówka [forester, forester's house]**
42 Rostejus August
43 Salamon Gustav – **sklep spożywczy [grocery store]**
44 Ortmann Franz
45 Mendritzki Franz
46 Niechotz Gustav
47 Salamon Johann
48 Frisch Hermann
49 Gant Rudolf
50 Gehrmann Heinrich
51 Lukaszewski
52 Salamon August
53 Trojan Willy, Opalka Johann
54 Dorroch August

55 Szislo Ludwig
56 Sulimma Leopold
57 Salamon Minna
58 Trojan Heinrich – **sklep spożywczy [grocery store]**
59 Janzik Wilhelm
60 Willy Trojan – **kuźnia [blacksmith]**
61 Frey Leopold
62 Skowronek Hermann
63 Schier
64 Salamon, Leopold
65 Lukaszewski Franz, Kopka Rudolf, Krieger Rudolf, Lukaszewski, Fuhs Hans Peter, Ahlrep Richard, Danielzik Heinrich, Kozian
66 Menik Marquardt – **biuro tartaku [sawmill's office]**

67 Tartak [Sawmill]
68 Fritzenwanker Emil
69 Sarnoch Johann
70 Groby dragonów rosyjskich [graves of the Russian soldiers (WW I)]
71 Pissarek Karl
72 Littwin Emil
73 Chukowski Johann
74 Chukowski Gottlieb
75 Brodowski, Jeromin
76 Lockowandt Gottlieb
77 Scheyka
78 Niechotz Johann
79 Seebald August
80 Solenski Emil

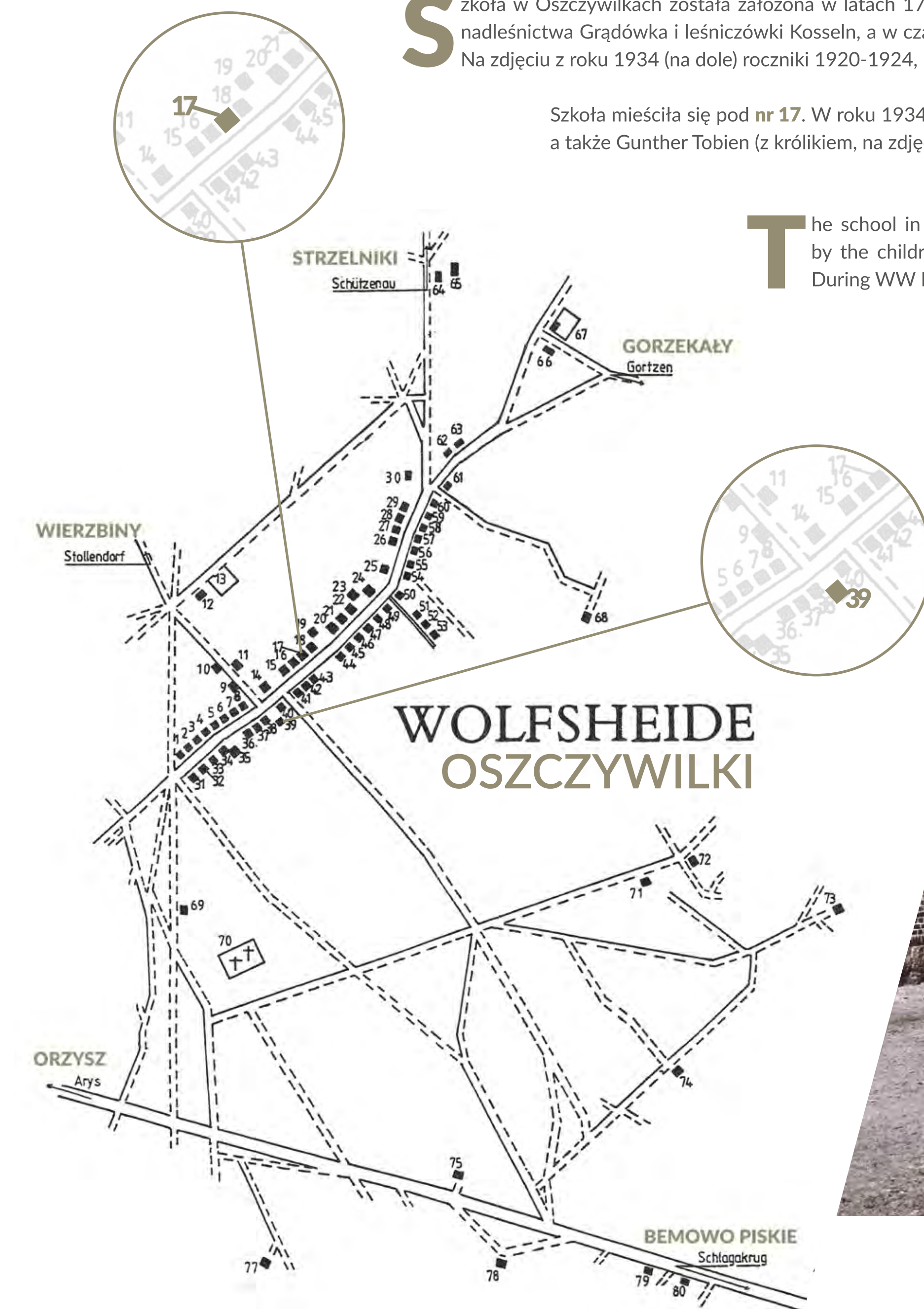
Szkoła w Oszczywkach została założona w latach 1737-43. Oprócz miejscowych, uczęszczały do niej również dzieci z pobliskich Gorzekał, nieistniejącej już wsi Suchawolla, nadleśnictwa Grądówka i leśniczówki Kosseln, a w czasie pierwszej wojny światowej również z Bemowa Piskiego. W latach 30. XX wieku była to dwuklasowa Szkoła Ludowa. Na zdjęciu z roku 1934 (na dole) roczniki 1920-1924, na zdjęciu z roku 1928 (na górze), dzieci urodzone w latach 1905-1908.

Szkoła mieściła się pod nr 17. W roku 1934 nauczycielami byli tam August Bahlo (na dole z żoną Otilie) i Rudolf Stampe (z prawej na dolnym zdjęciu z uczniami), a także Gunther Tobien (z królikiem, na zdjęciu na górze, rok 1932).

The school in the village of Oszczywilki was founded between 1737 and 1743. Apart from the local children, it was attended by the children of the nearby village of Gorzekallen, Suchawolla, Forest District Grondowken and forester's house Kosseln. During WW I also by the children from Bemowo Piskie. In the thirties of XX century it was a two-class „People's School”.

In the picture from 1934 (below) children born in 1920-1924. On the picture from 1928 (up, left) born from 1905 to 1908. The school was a building number 17. In 1934 the teachers were August Bahlo (below with his wife Otilie), Rudolf Stampe (on the right on the group photo below) and also Gunther Tobien (with a rabbit, up).

Wszystkie zdjęcia z archiwum Urlica Czichego. [All pictures courtesy of Ulrich Czichy.]

We wsi funkcjonowała ochotnicza straż pożarna (10), klub sportowy Alemania (13 - boisko), chór i związek weteranów.

Członkowie tych stowarzyszeń pochodzili nie tylko z Oszczywilków, ale i sąsiednich Gorzekal. Oczywiście funkcjonowała też gospoda (11).

Na zdjęciu w lewym dolnym rogu Feliks Wyszyński. Znajduje się również na zdjęciu strażaków oraz drużyny sportowej. Pracował też w tartaku. Po wojnie został leśniczym i pracował w leśnictwie Borek koło Karwicy (Nadleśnictwo Maskulińskie.) Na kolejnych zdjęciach z żoną Martą (z domu Karwatzki) i córką Lidią (1931). Jego brat Paweł (zdjęcie z prawej na dole) poległ w I wojnie światowej.

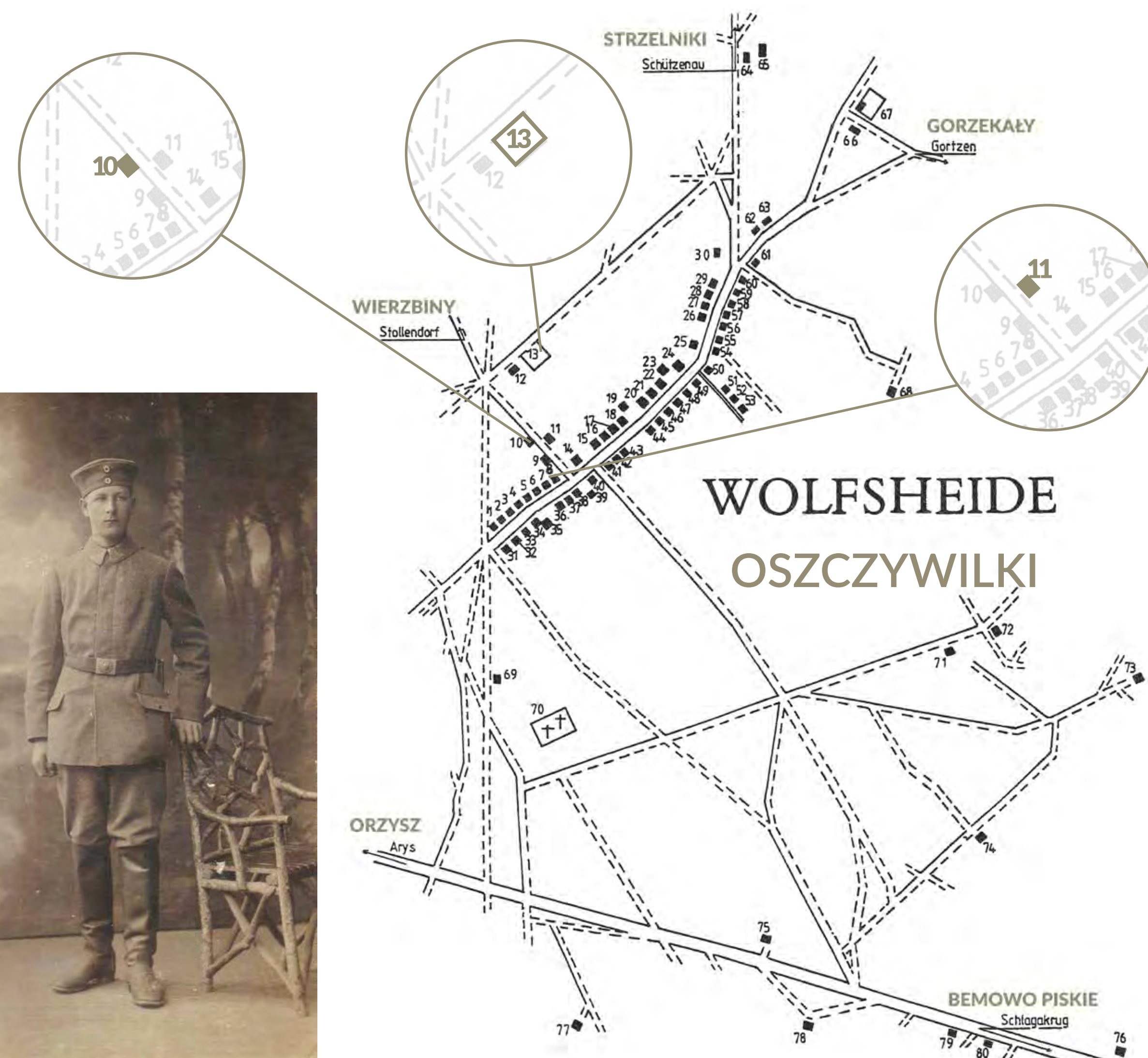
Zdjęcia grupowe i gospoda z archiwum Ulricha Czichy, pozostałe z archiwum rodzinnego Roberta Myrcha (wnuka Lidii Wyszyńskiej).

In the village there was a voluntary fire brigade (10), sports team Alemania (13), a choir and a veteran's association.

Members of these organizations were not only the inhabitants of Oszczywilki but also the nearby village of Gorzekallen. There was an inn as well, of course (11).

On the left picture below - Felix Wyszyński. He is also on the picture of fire brigade and sports team. He worked in the sawmill. After WW II he became a forester and worked in Borek Forestry near Karwica. In the next picture he stands with his wife Marta (b. Karwatzki) and daughter Lidia (1931). His brother Paul (picture on the right, below) died during WW I.

Group pictures and inn photo courtesy of Ulrich Czichy, remaining from the family archives of Robert Myrcha, grandson of Lidia Wyszyńska.

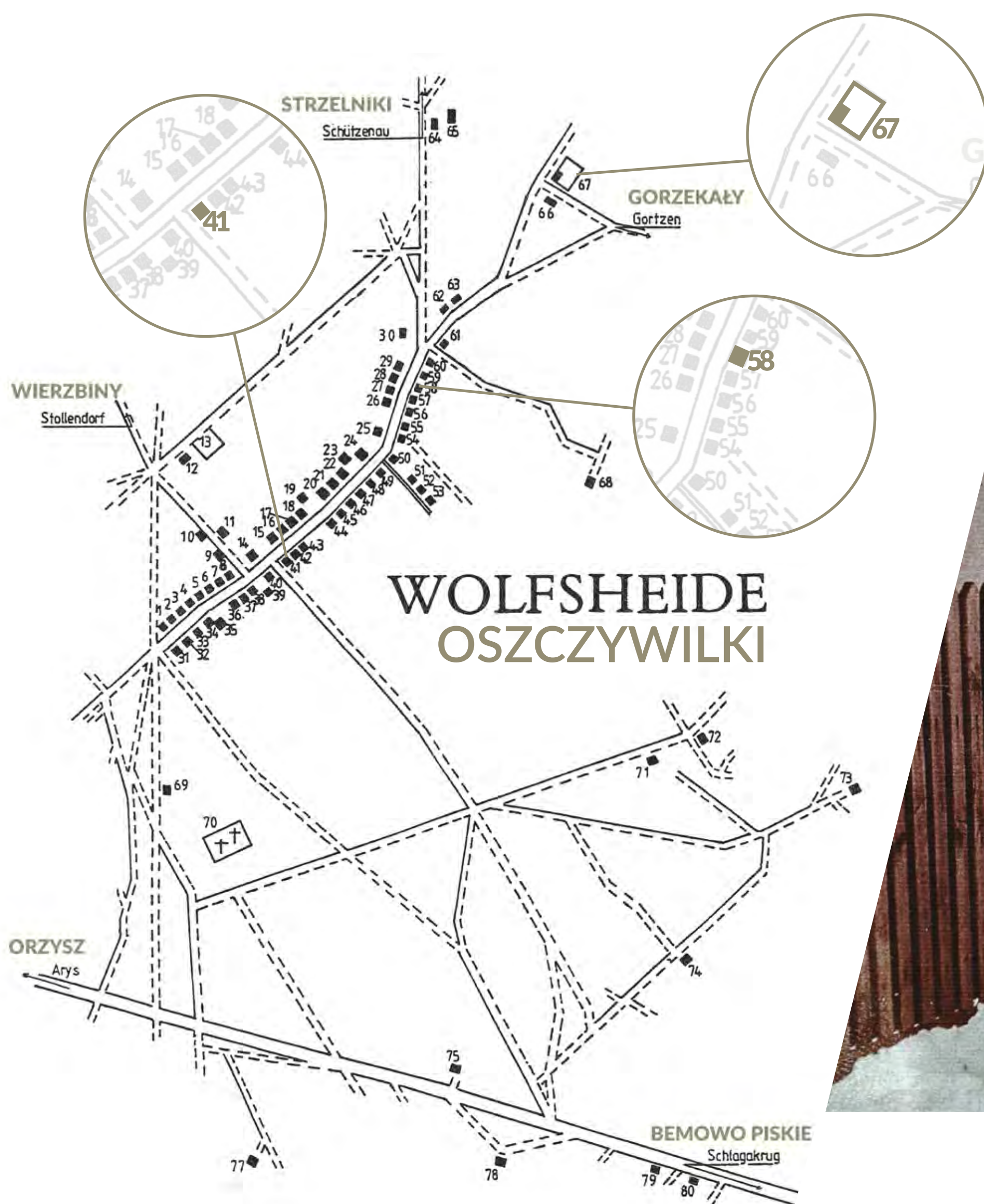

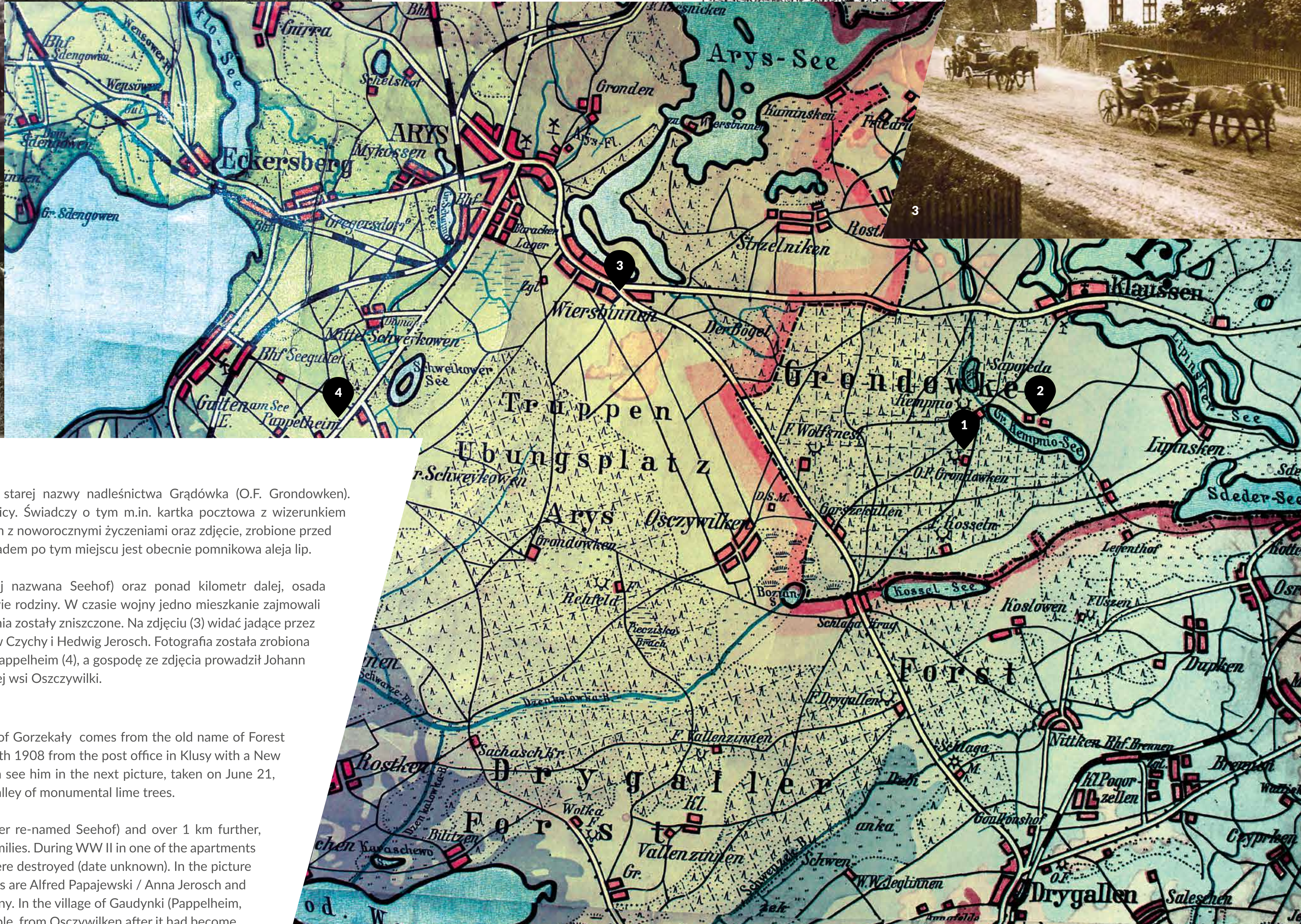
W ieś nie była biedna – oprócz rolnictwa zajmowano się hodowlą bydła oraz pracami leśnymi, w tym zrywką drewna, które przerabiano w tartaku i transportowano na dworzec kolejowy w Orzyszu. Tartak parowy, przeniesiony do Oszczywilków w roku 1903 z Pasymia, funkcjonował do roku 1933. Pracowało tu ok. 70-80 osób.

Na zdjęciach od góry: rodzina Trojan przed budynkiem domu, będącego również sklepem (budynek nr 58), widok sklepu od ulicy, zabudowania gospodarcze. W środkowym rzędzie pracownicy tartaku (1919, budynek nr 67) oraz robotnicy leśni (1933). Na dole: leśniczy okręgowy Konrad Grünhoff (1927) z upolowanym wilkiem, jego żona Hedwig karmiąca kury (1933) oraz ich córka Annemarie przed leśniczówką (budynek nr 41). Wszystkie zdjęcia z archiwum Urlica Czichego.

The village was not poor – besides the agriculture the inhabitants kept cattle and worked in the woods or in the sawmill. The sawmill gave works to 70-80 people between the years 1903 to 1933.

In the pictures: the Trojan family in front of their house (grocery shop, nr 58). The street view and back view next. In the middle row the sawmill workers (1919, building nr 67) and the forest workers (1933). Below: the forester Konrad Grünhoff with a wolf (1927), his wife Hedwig feeding hens (1933) and their daughter Annemarie in front of the forester's house (nr 41). All pictures courtesy of Ulrich Czichy.

Nazwa dzisiejszego leśnictwa Grądówka wywodzi się ze starej nazwy nadleśnictwa Grądówka (O.F. Grondowken). To miejsce kiedyś było ważnym punktem na mapie okolicy. Świadczy o tym m.in. kartka pocztowa z wizerunkiem nadleśnictwa, wysłana 30.12.1908 roku z poczty w Klusach z noworocznymi życzeniami oraz zdjęcie, zrobione przed budynkiem nadleśnictwa 21 czerwca 1917 (1). Jedynym śladem po tym miejscu jest obecnie pomnikowa aleja lip.

Nad jeziorem Kępno znajdowała się leśniczówka Kempnio (później nazwana Seehof) oraz ponad kilometr dalej, osada pracowników leśnych (2). W osadzie leśnej nad jeziorem mieszkali dwie rodziny. W czasie wojny jedno mieszkanie zajmowali radzieccy jeńcy wojenni pracujący w lesie. Później wszystkie zabudowania zostały zniszczone. Na zdjęciu (3) widać jadące przez wieś do ślubu dwie pary - Alfred Papajewski i Anna Jerosch oraz Gustaw Czychy i Hedwig Jerosch. Fotografia została zrobiona około roku 1900 w Wierzbiniach. Wieś Gaudynki kiedyś nazywała się Pappelheim (4), a gospodę ze zdjęcia prowadził Johann Trojan, który przeniósł się tam, tak jak wiele innych osób, z likwidowanej wsi Oszczywilki.

The name of Forestry Grądówka existing today in the village of Gorzekały comes from the old name of Forest District Grondowken (1). The postcard sent on December 30th 1908 from the post office in Klusy with a New Year's wishes shows the family of the chief forester. We can see him in the next picture, taken on June 21, 1917, sitting in the middle. The only trace of this place is an alley of monumental lime trees.

Nearby the Kempno Lake, there was a forester's house Kempnio (later re-named Seehof) and over 1 km further, a house of forestry workers (2). In the house of the workers lived two families. During WW II in one of the apartments lived Russian war prisoners working in the woods. Later all buildings were destroyed (date unknown). In the picture (3) there are two couples going to the church to be married. Their names are Alfred Papajewski / Anna Jerosch and Gustaw Czychy / Hedwig Jerosch. Picture was taken ~ 1900 in Wierzbiny. In the village of Gaudynki (Pappelheim, 4) existed the inn kept by Johann Trojan. He moved here, as a lot of people, from Oszczywilken after it had become a part of a military zone (1934).

Inspiracją dla stworzenia wystawy były moje spotkania z **Karin Matray** z d. Neumann, córką leśniczego Neumanna, urodzoną w leśniczówce w Gorzekałach przed wojną i nazywającą ją, tak samo jak ja, swoim domem. Jej opowieści, pamięć, a także przekazane archiwalne zdjęcia i mapy oraz entuzjazm w poszukiwaniu odpowiedzi na rodzące się nowe pytania budują wciąż naszą wiedzę o okolicy i o tych, którzy mieszkali tu przed nami.

Wystawa nie mogłaby zawierać materiałów o Oszczywilkach oraz wielu innych, gdyby nie życzliwość **Ulricha Czichego**, który przez kilka lat korespondencyjnie przekazał mi część swojego bogatego archiwum wraz z wyczerpującymi opisami.

Dziękuję bardzo wszystkim innym, którzy przyczynili się do powstania niniejszej wystawy, przekazując materiały bądź w inny sposób pomagając w jej tworzeniu, a w szczególności:

Adamowi Rajkiewiczowi za napisanie artykułu o Oszczywilkach oraz konsultacje;

Jarosławowi Wołkowyciemu, za pozwolenie na wykorzystanie pięknych zdjęć przyrody;

Markowi Mateckiemu za zdjęcia z lotu ptaka;

Mathiasowi Eberle z Neuapostolische Geschichte w Brockhagen za wiadomości dotyczące Kościoła Nowoapostolskiego w Gorzekałach;

Robertowi Myrcha za opowieść o rodzinie Wyszyńskich;

Gerdowi Bandilla z Kreisgemeinschaft Lyck za informacje;

Dyrekcji Muzeum Wojska, Wojskowości i Ziemi Orzyskiej w Orzyszu za możliwość zaprezentowania wystawy;

PODZIĘKOWANIA

The inspirations of this exhibition were my meetings with **Karin Matray**, who once showed up at my doorstep. The daughter of forester Walter Neumann, who was born before WW II at the forester's house that I call my home now. She shared with me her stories, memories and the pictures. Always enthusiastic for further historical research, she is still helping me to grow the knowledge about the neighbourhood and about the people that have lived here before.

This exhibition could not include any information from Oszczywilki without the kind support of **Ulrich Czichy**. In many letters, he shared with me his extensive family archives with detailed descriptions.

Many thanks to all the people who helped me to run this project in every way they could:

Adam Rajkiewicz for his article about Oszczywilki and his advices;

Jaroslav Wolkowyci for sharing his beautiful pictures of the wildlife;

Marek Matecki for drone pictures;

Mathias Eberle from Neuapostolische Geschichte in Brockhagen for all matters regarding New Apostolic Church, especially the one in Gorzekaly;

Robert Myrcha for a story of Wischinski family;

Gerd Bandilla from Kreisgemeinschaft Lyck for information;

The Museum of Orzysz for an opportunity to show this story;

MILKA JUNG – MIELUCH

